

מהרגע שראה אותי, אמר לי ניקולא ד' שיום אחד הוא ימצא אותי בחוץ וישסף את "הגרונ הקטן והיפה" שלי. ואז הוא צחק, צחק ארוכות. לאחר מכן, במשך שנתיים, אילפנו זה את זה. הוא רצח שלוש נשים באופן שהתקשורת המקומית הגדירה כ"מחריד במיוחד", ואין ספק שכך זה היה. הוא ביקש ממני ללא הרף שאסייע לו להשיג עבודות שיפוצים: "אני אבוא אליך הביתה, אני אטפל לך בהכול, אני יודע לעשות הכול..." "ההכול" הזה שעשע אותי או הפחיד אותי, תלוי מתי.

לכלא היה ריח, ריח שהיה תערובת של אדי זיעה מהבילים, הבל פיהם של מאות גברים הנדחקים זה אל זה, גברים שהותר להם להתקלח רק פעם אחת או פעמיים בשבוע. גם צחנת ביסול, ששלטו בה השום, שומן החזיר המטוגן והכרוב. תבשילים קרים שהגיעו לתאים על גבי עגלות אלומיניום, נדחפות על ידי אסירים, שכינו אותן "המסטינגים".

אין זה נכון לומר שסוהר "שומר על בית כלא": לא צריך לשמור על בתי הכלא, לא הם צריכים שמירה. נכון יותר לומר שסוהר "שומר על בני אדם", ההגדרה הזאת קרובה יותר למציאות. "שומר על בני אדם", איזה מקצוע משונה.

יום אחד, פגשתי ברחוב אסיר משוחרר ותיק. היינו נבוכים והתקשינו לשוחח, אף ששם שוחחנו בטבעיות. ואז, לבסוף, כשנפרדתי ממנו לשלום, הוא לחש: "בפעם הבאה, אני מעדיף שלא תפנה אליי, שתעמיד פנים שאינך רואה אותי. בבקשה. אני לא רוצה לחשוב על זה יותר."

המכתב שהאסיר ממתין לו. תום ריצוי העונש שהאסיר ממתין לו. החבילה מהבית שהאסיר ממתין לה. אולם הביקורים שהאסיר ממתין להגיע אליו. עורך הדין שהאסיר ממתין לו. הזימון לפגישה עם השופט שהאסיר ממתין לה. מועד המשפט שהאסיר ממתין לו. הלילה שהאסיר ממתין לו. צעדי הסוהר שהאסיר ממתין להם. הבעל שנרצח שהרעיה ממתנה לו. ההמתנה. השעות והימים של ההמתנה.

"בתוך שנה אחת, אנו עומדים להכין אתכם לעבור את הבחינה ולהצליח בה: היא תביא לכם תועלת רבה בהמשך". בתחילת השנה, המורה הכריז על זה באוזני האסירים שהתבוננו בו. הם היו בני חמישים, בני עשרים, בני ארבע עשרה. הם דחקו זה את זה במרפקיהם, גלגלו סיגריה. המורה ניסה להאמין במה שהוא אמר. היה חם מאוד באולם הקטן. "אי אפשר לכוון את החימום!" אמר שוב ושוב הסוהר במרכז הלמידה, שבילה את רוב זמנו במשחק פוקר אלקטרוני על גבי המחשב שלו, בכתובה ובהדפסה באמצעות אותו מחשב של תעודות לידה או נישואין בעבור הורים, חברים, עמיתים.

הכלא היה בית מעצר: בית מעצר הוא הכלא המגוון והמשתנה ביותר שיש. הוא שונה מאוד מבתי סוהר או מבתי כלא מרכזיים, שבהם האסירים יודעים למה לצפות כי הם מגיעים לשם לאחר שנגזר דינם. בבית המעצר הוחזקו האסירים כמה ימים או כמה שנים. החשודים והמורשעים שהו שם אלה לצד אלה. היו ביניהם שנאסרו בגין גנבת אופנוע, אחרים בגין רצח משולש. רבים לא ידעו כמה לילות הם צפויים לישון בתאים המוזנחים שמרצפותיהם וכותליהם מתפוררים. איש לא הורשה להסתובב חופשי בשטח המבנה. לכל תנועה נדרש אישור מראש מסוהר. להשתתפות בכל פעילות נדרשה הגשת בקשה בכתב. במקרה של סירוב, ההנהלה לא הייתה מחויבת לספק הסבר. ואכן, היא סיפקה הסברים לעתים נדירות.

אולם המשפט: מקום לא ידוע, כמו "הקלבוש" – שהוא מעין חלום ביעותים אפל, נטול פנים ונטול אור. אולם המשפט פועל בחשאי. מנהל הכלא הוא ששולט בו. הוא גוזר את הדין ללא נוכחותו של שום סנגור. זאת מין חקירה פנימית, חד-משמעית, שאין לערער על מסקנותיה. האסירים הרבו לדבר על אודותיה, כשם שהם הרבו לדבר על סיגירות, על קציבת עונשים, על תכניות טלוויזיה, על נשים.

המכנסיים וחולצת הספורט היו המדים החדשים של האסיר. מידת עושרם של האסירים ניכרה באפנתיות של דגם המדים שהם לבשו, וכן במספר חליפות המדים, ממותגים שונים, שהיו ברשותם.

הייתה זו שעת אחר צהריים, לקראת השעה שלוש. ירדתי עם כמה אסירים בגרם המדרגות מהמתחם המרכזי. נתקלנו בקבוצה אחרת, שחזרה מהטיול. הכול קרה מהר מאוד. אדם אחד שלף עט פשוט, השתמש בו כנשק וניקב עין שהחלה לזלוג כמו חלמון ביצה.

אלפרד ז', לגיונר לשעבר, בן חמישים, מאפיר. הוא היה מטאטא את המסדרונות ואת הכיתות במרכז הלימוד. נהגו לשוחח כמה דקות, על כדורגל ועל מזג האוויר. הכרתי אותו שלוש שנים. כל שבוע הוא היה אומר לי שהוא עומד להשתחרר למחרת.

לפעמים התנהלו בין הסוהרים שיחות שניכר בהן היטב כי האחרים, האסירים, מוקצים מהן. ואף על פי כן השיחות

האלה נערכו בנוכחותם, לצדם. לכאורה, מבחינת הסוהרים, האסירים היו לא קיימים, נעדרים, חירשים, לא מבינים דבר בשיחות האלה, שהתנהלו בלעדיהם. נזכרתי בשיחות של רופאים מול מטופל המרותק למיטתו בבית החולים, בשעת ביקור הבוקר של הרופאים.

המשפחות המתינו למפגשים באולם הכניסה לבית הסוהר: צרורות כביסה, פנים עצובות של אימהות, רעיות מורגלות שדיברו בקולי קולות, התלוצצו על חשבון הסוהרים, חדשות שהסתתרו, אבודות, מבוישות, עיניהן אדומות, מכווצות את עצמן ככל האפשר, הילדים שהתקוטטו, זבי חוטם, התינוקות, האימהות הערביות הקשישות שהדיפו ריח כמון וחינה כשלצדן נערו יפהפיות שתרגמו להן את ההנחיות ולוחות הזמנים שפורסמו על לוחות המודעות.

מארק ו' הפך עליו שולחן. מאוחר יותר הוא הצטדק: "זה לא היה נגדך מה שעשיתי, אבל זה היה צריך להתפוצץ מתישהו, זה בגלל הנאד הדפוק הזה, שטינף לי את התא. סליחה, המורה, אבל יש לי פתיל קצר!" פעם אחרת, כמה שנים לאחר מכן, היה זה פרננדו א' שהתפוצץ לפתע, במסדרון, שבר דלת, חבט בקיר, בסוהרים, אחז בזרועי כאילו הוא רוצה לתלוש אותה ממני, ואז נמלט, המום.

מקרים בודדים. מעולם לא חשתי בסכנה בכלא, כפי שאני חש לעתים ברחוב, במטרו, מול כלבים ענקיים בעלי ראשים מזוויעים, או יותר מזה, מול הבעלים שלהם.

אלן ד' ורומולד ו' גרו באותו תא במשך קצת פחות משנתיים. כשיצאו מהכלא, כל אחד מהם עזב את בת זוגו ושניהם המשיכו לגור יחד, בדירה קטנה ברובע סן-ניקולא. ההומוסקסואליות הנסיבתית שלהם הפכה בסופו של דבר למיניות שגרתית, ואולי לאהבת אמת.

אותו תלמיד צעיר שרצח במהלומות פטיש את אמו המורה, ולאחר מכן ניסה לאכול את מוחה בעזרת כפית, ואשר נכלא לשבועיים בלבד, שבמהלכם צרח והקיא ללא הרף בתאו. העבירו אותו לבית חולים פסיכיאטרי.

לעתים קרובות הכלא מוליך גורלות אל נקודת השבר שלהם, אל פרשת הדרכים המכרעת שלהם.

חלק ממדי האסירים היו אפודות גדולות כחולות דומות לבגדי הצמר שלובשים בהרים הגבוהים. השומרות לבשו חולצות לבנות. זה שיווה למתחם הנשים חזות של בית חולים.

האסיר הזה שקרא ספר של פרוסט, והסוהר הצעיר הזה שקרא ספר של ג'ויס, בעוד שאחד מחבריו הכין את חג הבירה, שנערך בכפר שלו בחודש יוני מדי שנה: "לשנה הזאת, גידלנו עגל על בירה, כנראה שעושים כך ביפן...".